Despre școală și educație în publicistica eminesciană

Mihaela MOCANU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Departamentul de Cercetare Interdisciplinară
"Alexandru Ioan Cuza" University of Iași, Department of Interdisciplinary Research
Personal e-mail: : mocanu.mihaela@uaic.ro

About School and Education in Eminescu's Journalistic Works

This study aims at presenting the views of Mihai Eminescu, the journalist, upon school and the education system in our country in the 19th century, as mirrored by the articles published by the poet in the press of the time. The analysis is supported by excerpts from the journalistic corpus being anchored in the social, political and cultural context that offer the matrix for journalistic writing. Eminescu's observations are based, on the one hand, on his direct experience in the educational environment, experience acquired during his activity as school inspector in the counties of Iași and Vaslui, and on the other hand by the fact that he became familiar with the education systems adopted by other European countries (Germany, France, England), an aspect that favours the development of ample comparative analyses on this particular subject. At a time in which national unity was the supreme ideal of Eastern-European states, the school remains, in Eminescu's view, one of the most important elements for the conservation and cultivation of national identity.

Keywords: Romanian literature, education, school, 19th century, Eminescu's journalistic works.

1. Publicistica – dimensiune complementară a biografiei creatoare

Percepută ca un domeniu care prejudiciază imaginea poetului[1] și, probabil, și din această cauză, puțin cercetată de exegeză, jurnalistica rămâne, alături de creația poetică, spațiul de manifestare a creativității eminesciene. Articolele lui Eminescu obligă discursul jurnalistic al vremii să-și primenească tiparele și mijloacele de expresie, tot astfel cum poezia eminesciană determină intrarea lirismului românesc pe noi coordonate. Unitatea de profunzime a celor două domenii, ținând de structura personalității creatoare a autorului, este subliniată de Constantin Noica, în *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești*:

„Este în el o dublă natură de gânditor, cu o față care-l trimitea nestăpânit la problemele ultime, unde nu încape loc decât pentru elegia marii poezii, și o față întoarsă spre lumea reală care-i trezea interesul pentru concret, pentru limbă și limbi, pentru dramaticele realități economice ale vieții oamenilor, până și pentru statistică" (Noica 1975: 164).

Debuturile carierei jurnalistice eminesciene se situează în perioada studiilor universitare vieneze și sunt strâns legate de viața culturală și politică a studenților români aflați la studii în străinătate. Eminescu își face intrarea în publicistică cu trei articole, elaborate concomitent: *O scriere critică*, *Repertoriul nostru teatral* și *Strângerea literaturii noastre populare*, impresionând, încă de la început, prin anvergura problematicii abordate și prin erudiția discursului jurnalistic. Deși debutul datează încă din anii 1870, confirmarea gazetarului se realizează odată cu intrarea în redacția

„Timpului", când Eminescu ajunge în atenția colegilor de breaslă și a cititorilor printr-un discurs jurnalistic virulent, expresie a libertății de gândire și a refuzului oricăror bariere ideologice. Paradigma publicisticii eminesciene relevă aptitudinea gazetarului de a impune un model discursiv în presa vremii, contribuind decisiv la modernizarea și diversificarea mijloacelor de expresie specifice scrisului jurnalistic.

La aproape un secol și jumătate de la publicare, articolele eminesciene se dovedesc extrem de actuale, prin problematica abordată, care continuă să facă obiectul dezbaterii publice și astăzi (scena politică, sistemul de educație, economia, instituțiile culturale ș.a.). Totul intră în atenția gazetarului, de la evenimentele de politică internă la aspectele politicii externe, de la studiile demografice la analizele economice, de la faptele de istorie la civilizație și cultură, de la probleme de matematică la interogații filosofice. Manifestându-se în direcții multiple (articole pe teme culturale, editoriale politice, studii de economie, pamflete și comentarii ironice), Eminescu surprinde problematica diversă a epocii, exprimând în același timp opțiunile personale în privința unui program politic favorabil țării, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

„(…) imaginea cea mai plurală, cea mai variată și cea mai autentică a contemporaneității lui Eminescu se oglindește în ziaristica lui și îndeosebi în aceea a sextenatului de la «Timpul». Istoria României, în toate aspectele ei politice, sociale, economice, culturale, dimpreună cu marii și micii ei actori, e consemnată în paginile acestea îngălbenite de timp, de penița unuia din cei mai sârguincioși și mai pătrunzători martori oculari" (Perpessicius 1983: 180).

Vitregită pentru multă vreme de atenția publicului cititor, publicistica nu a fost ferită de atitudini encomiastice, care nu au făcut decât să mistifice și să împiedice accesul la mesajul articolelor. Exaltarea publicisticii, supralicitarea caracterului ei politic, este contrabalansată de scepticismul unor interpreți care, pornind de la premisa că un scriitor nu se poate manifesta pe deplin în mai multe domenii, apreciază că Eminescu rămâne poet, celelalte aspecte ale activității sale fiind considerate inferioare. În acest sens, junimistul G. Panu afirmă că „Eminescu a fost înainte de toate literat și nu articolele politice, cu caracterul lor efemer, au făcut și fac glorie lui Eminescu, posteritatea nici nu va voi să le cunoască" (Panu 1971: 135). Operarea unor ierarhizări, între opera literară și cea publicistică, este lipsită de temei, în măsura în care cele două domenii definesc, în egală măsură, personalitatea creatoare a lui Eminescu. Între cele două compartimente există un dialog productiv, atât la nivel tematic, cât și la nivelul expresiei, relevând organicitatea scrisului eminescian.

2. Veacul al XIX-lea

Eludarea contextului social, politic, istoric, cultural și erijarea publicisticii în matrice absolută a creației lui Eminescu sunt două dintre tarele care au vitregit exegeza în domeniu. Analiza articolelor nu poate face abstracție de cercetarea condițiilor istorice, sociale, economice și politice în orizontul cărora au fost elaborate. Considerat de istorici drept veacul naționalităților, secolul al XIX-lea este marcat de luptele de emancipare și de eliberare ale românilor, pe fondul mai amplu al mișcărilor sociale și politice din spațiul european. Obsesia ideii naționale, resimțită în mai toată publicistica eminesciană, trebuie privită în orizontul epocii, având la bază temerile jurnalistului privind pierderea identității naționale, sub impactul dominației străine și a mirajului modelelor occidentale. Eminescu pledează constant, de la tribuna gazetelor la care scrie, pentru respectul și conservarea valorilor românismului, văzând în limbă, cultură și credință mijloacele principale de cultivare a identității naționale.

Veacul al XIX-lea se caracterizează printr-o precipitare a fazelor dezvoltării istorice și prin reducerea acestora la intervale foarte scurte pentru ritmul dezvoltării sociale și politice din țara noastră. Dacă în Occident fenomenele istorice au avut o evoluție lentă, îngăduind sedimentări și maturizări, în țara noastră arderea unor etape din procesul firesc de dezvoltare a condus la discordanțe, vicii mai vechi luând forme și proporții diferite:

„În mai puțin de 100 de ani Principatele române au trecut de la un capitalism primar, cum era înainte de 1821, 1829, la unul comercial, pentru ca la sfârșitul secolului să intre într-unul industrial, (…) și, până în 1918, să ajungă la un capitalism organizat cu marea finanță pe de o parte și cu statul pe de alta. Astfel că, de la 1829 la 1918, România «a ars» toate etapele evoluției sociale și economice capitaliste" (Scurtu, Bulei 1990: 162).

Cea de-a doua jumătate a veacului al XIX-lea se distinge prin intensificarea mișcării unioniste din principate, idealul unirii devenind nucleul dur al gândirii politice din această epocă. Eterogenă și marcată de contraste, societatea românească a vremii trece printr-o perioadă de mari transformări. Eminescu reproșează tinerei clase politice românești preluarea formelor străine, a instituțiilor politice și administrative din afară, fără o raportare la nevoile interne ale țării: „I-ați dat poporului formele goale ale unei civilizații străine, fără umbră din cuprinsul și bucuriile ei" (*Opere XIII*, 53).

Dubla alegere ca domnitor a lui Alexandru Ioan Cuza, la 5 ianuarie 1859, în Moldova, și la 24 ianuarie 1859, în Țara Românească, deschide calea reformelor democratice în Principate. În acest sens, sistemul constituțional introdus în 1866 creează

premisele încadrării Principatelor între statele cu cele mai moderne structuri democratice din epocă. În ce privește sistemul de educație din țara noastră, acesta intră într-un amplu proces de reorganizare. Demersul de unificare a legislațiilor din cele două principate se concretizează prin elaborarea unui proiect de lege organică pentru instrucția publică din Principatele Unite (12 iulie 1860). Acesta este urmat, la numai câteva luni, în octombrie 1860, de un alt proiect întocmit de Vasile Boerescu.

Legea instrucțiunii publice este promulgată la 25 noiembrie 1864, fiind publicată în „Monitorul" din 5 decembrie 1864. Ea cuprinde dispoziții privind instrucția primară, secundară, superioară și particulară, iar printre principiile de bază se află obligativitatea și gratuitatea instrucției publice primare. Legea stipulează sancțiuni cu amendă pentru părinții ai căror copii nu sunt înscriși în sistemul de educație sau care nu frecventează școala. Educația este gratuită pentru toți copiii, indiferent de sex sau de categoria socială din care făceau parte. Se instituia laicizarea, iar în implementarea reformei se acorda o atenție deosebită pregătirii cadrelor didactice. O altă prevedere importantă viza existența unei programe școlare unice, pentru învățământul primar din mediul orășenesc și pentru cel din mediul rural, pentru învățământul public și pentru cel privat. Liceul avea șapte clase, iar disciplinele umaniste se bucurau de o pondere mai mare în cadrul programei școlare.

În 1860 se înființează Universitatea din Iași, cea mai veche instituție românească de învățământ superior, iar în 1864 Universitatea din București. În timpul domniei lui Cuza iau ființă Conservatoarele din Iași și București, școlile de belle-arte, școala de silvicultură de la Târgu-Neamț, o școală comercială la București și o alta la Galați. Crește considerabil numărul „gimnaziilor", adică al școlilor medii de cultură generală: gimnaziul din Botoșani datează din 1859, iar în București aflăm la acea vreme trei astfel de școli („Gheorghe Lazăr", „Matei Basarab" și „Mihai cel Mare", devenit ulterior „Mihai Viteazul"). Numărul școlilor normale dedicate pregătirii învățătorilor crește, ajungând ca în Moldova, la 1860, sub guvernul Kogălniceanu, să avem patru astfel de instituții școlare: la Botoșani, Ismail, Tecuci și Bacău. De asemenea, sub guvernul Kogălniceanu, crește numărul tinerilor plecați la studii în străinătate la 500, 82 dintre aceștia fiind susținuți financiar prin burse oferite de stat.

3. Despre școală și educație, în articolele lui Eminescu

Spre deosebire de alte instituții ale statului, școala se bucură de o atenție specială din partea gazetarului, lucru mărturisit de altfel de Eminescu, în numărul din 5 februarie 1880 al ziarului „Timpul": „din punctele statornice ale programei acestui ziar, o temă adeseori dezbătută, a fost reforma învățământului într-o direcție mai realistă" (*Opere X*, 408). Încă din primul an al intrării în redacția publicației conservatorilor, Eminescu dedică acestui subiect un număr considerabil de articole. Într-o epocă dominată de mirajul modelelor occidentale, viziunea despre educație a gazetarului este ghidată de principiul continuității și al respectului valorilor tradiționale:

„Oare un stejar care-l rupi de la rădăcină şi-l sădeşti în mod meşteşugit într-o grădină de lux are viitor? Oare neamul românesc, cu toată trăinicia rădăcinilor, are viitor când trunchiul e rupt de întreg trecutul nostru şi răsădit în mod meşteşugit în stratul unei dezvoltări cu totul străine, precum este pentru noi cea franţuzească ?

Iată întrebări la care nu îndrăznim a răspunde. Dumnezeul părinților noştri să aibă îndurare de noi" (*Opere X*, 442).

Întregul sistem de educație românesc, primar, gimnazial, liceal și universitar, face obiectul analizei gazetarului, care nu se limitează la consemnarea tarelor de care acesta este marcat, propunând soluții concrete de rezolvare a problemelor din educație. Prezentăm în rândurile ce urmează concepția lui Eminescu despre sistemul de educație și școala românească din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, sprijinindu-ne afirmațiile pe excerpte din corpusul publicistic.

3.1 Învățământul primar

Scopul învățământului primar este strict educativ, spune Eminescu, școala primară având rolul de a forma și dezvolta deprinderi de bază. În acest sens, gazetarul notează în „Timpul" din 11 octombrie 1878:

„Şcoalele primare nu sunt institute pentru propagarea ştiinţei, ci institute de creştere (educaţiune). [...] Cititul, scrisul şi socoteala nu sunt ştiinţe, sunt mijloace numai, cele dintâi pentru a-şi fixa memoria şi a ajunge la cunoştinţe, cea din urmă pentru a judeca judecate asupra valorilor. Materia adevărată ce caută a se preda în şcolile primare trebuie să fie educativă" (*Opere X*, 137).

Măsurile luate de ministrul instrucției publice la acea vreme, George Chițu, intră în atenția jurnalistului care nu ezită să evidențieze carențele legislației în domeniu și lacunele sistemului de educație românesc: numărul redus de școli în mediul rural, absența unei viziuni unitare asupra actului de educație, reflectată în maniera de elaborare a programelor și manualelor școlare, slaba pregătire a cadrelor didactice, lipsurile materiale ș.a.

„Adevăratele merite ale d-lui Chițu ca ministru al instrucției sunt următoarele:

A-mpuținat școlile rurale. La ce să învețe mojicul carte, a socotit d-nia-lui.

A retras aprobarea exclusivă pe care predecesorul său o dăduse unor cărți pentru învățământul primar, pentru ca buruiana cărților rele să înece planta mai gingașă a acelor bune. (...) Un alt merit incontestabil al d-lui Chițu este încărcarea și încurcarea programelor. Desfidem pe cineva de a ne arăta programe atât de monstruos încărcate ca cele actuale din România" (*Opere X*, 145).

Un interes deosebit acordă Eminescu manualelor școlare, atrăgând atenția asupra necesității adecvării conținutului acestora la particularitățile de vârstă ale elevilor. Gazetarul își exprimă aprecierea pentru manualele alcătuite de Ion Creangă:

„A ieşit de sub tipar *Povățuitoriul la citire* prin scriere după sistema fonetică de institutorii Gheorghe Inăchescu şi Ioan Creangă. La cea dintâi privire cartea se deosebeşte în mod favorabil prin espunerea clară şi vie a metodului intuitiv. Esercițiele de intuițiune de la începutul cărții arată că nu este numai rezultatul studiilor teoretice făcute în această materie, ci totodată fructul lungei esperiențe a unor învățători înzestrați de la natură cu darul de a instrui" (*Opere IX*, 112).

Eminescu se dovedește un bun cunoscător al realităților învățământului din țara noastră, experiența dobândită în calitate de revizor școlar în județele Iași și Vaslui fiind valorificată din plin în corpul articolelor. În acest sens, în „Timpul" din 13 august 1882, este redat un tablou definitoriu pentru situația școlilor din mediul rural:

„Adesea învățătorii sunt ignoranți şi vicioşi. Pentru ca şi şcoala să rămâie ,n familie, prea adeseori o rudă a primarului ocupă postul, care-n acelaşi timp când e învățător e totodată şi perceptor sau îngrijeşte de interesele private ale primarului. Nu e o raritate ca revizorul, sosind pe neaşteptate în comună, să afle şcoala prefăcută în coteț sau în staul pentru vitele de ispas şi pe d. învățător cale de două poşte, făcând pe vătejelul primarului. Cu toate acestea se trimit raporturi regulate, ba chiar dări de seamă despre examene făcute, contrasemnate de primar şi întărite cu sigiliul comunei, asupra unor lucruri cari n-au existat deloc, asupra unor şcoli cari n-au fost nicicând deschise" (*Opere XIII*, 167).

Gazetarul evidențiază sărăcia mijloacelor materiale în școlile primare din mediul rural și condițiile improprii de desfășurare a actului didactic, solicitând ministrului să ia măsurile necesare:

„Starea instrucțiunii primare, prin sate mai cu seamă, e vrednică de jale: bieții învățători n-au locale unde să-şi adăpostească şcolarii; lemnele le lipsesc şi copiii tremură de frig; lefurile li se achită la câte trei luni o dată şi atunci Dumnezeu ştie cu câtă bătaie de cap şi după câte străgăniri !" (*Opere XIII*, 393).

Slaba pregătire a dascălilor devine, la rândul ei, ținta spiritului critic al gazetarului:

„Afirmăm că sunt sute de învățători cari nu ştiu să despartă cuvintele unul de altul, nici să puie punct şi virgulă unde trebuieşte. Nu mai pomenim de sintaxă sau de ortografie, căci în privirea aceasta e vavilonie curată, şi fiecine crede că poate scrie cum îi place" (*Opere X*, 25).

3.2 Învățământul gimnazial și liceal

„Dacă învățământul primar e atât de deplorabil cel secundar nu lasă mai puțin de dorit, spune Eminescu. (...) Programele s-au modificat şi se modifică cu repeziciunea figurelor din caleidoscop şi nici un profesor nu mai e sigur de cursul ce va fi chemat să predea, de astăzi până mâine. Localele se află într-o stare de dărăpănare neiertată. Nici o îmbunătățire în colecțiuni, în muzee, în materialul şcolar în genere" (*Opere XIII*, 394).

Proiectul de reformă a învățământului, alcătuit de Vasile Conta, înlătura din programele școlare studiile clasice. Eminescu dezbate acest subiect în două articole intitulate *Proiectul d-lui Conta asupra instrucțiunii*, tipărite în „Timpul" din 8, respectiv 12 februarie 1881. Jurnalistul susține menținerea studiului limbilor clasice, arătând că eliminarea din programele școlare a celor două discipline, latina și greaca, va conduce la scăderea nivelului învățământului românesc. În acest context, gazetarul arată că în Franța și Germania, țări ale căror sisteme de educație constituie modele de referință pentru noi, studiul limbilor clasice deține un loc important:

„Şcoalele noastre secundare, îndeosebi învățământul numit gimnazial-liceal, sunt întocmite în esență după modele luate din Franța şi din Germania. Esența acestui învățământ este la noi, ca şi în Franța şi Germania, clasicitatea şi cultura literară şi istorică pe temeiul clasicității, adecă humanitatis *studia* în înțelesul celor vechi" (*Opere XII*, 65).

Un spațiu generos alocă gazetarul rolului pe care îl deține dascălul, convins fiind că personalitatea acestuia și metodele de predare valorificate de el pot influența decisiv rezultatele actului de educație: „Școala e oricând o închisoare – scrie gazetarul – când învățătorul va fi mărginit, e oricând o grădină când acesta va fi un om de spirit care va şti să intereseze pe elevii săi pentru obiectul ce propune. Obiectul e cu totul indiferent, metodul de predare – lucrul de căpetenie. Există profesori de zoologie cari din marea varietate organică a lumii animale nu scot decât o lecție neinteresantă şi mediocră; există, din contra, descifratori de ieroglife cari, cu interesul arzător al unui Champolion sau Lepsius, știu să farmece auditoriul cu numărul, cam

mare și, la dreptul vorbind, de puțină importanță, al dinastiilor faraonilor. Nu obiectul, propunerea lui interesează" („Timpul", 9 august, 1880).

Slaba pregătire a cadrelor didactice din învățământul gimnazial și liceal devine ținta spiritului critic al jurnalistului. În acest sens, aflăm din paginile „Timpului" din 28 iunie 1880: că „o generație întreagă de ignoranți – exceptăm profesorii cu studii academice – umplu catedrele liceale și gimnaziale, predându-și neștiința lor drept știință, că niște somnoroși fără vocație se pun pe carte până ce pot trece vreun concurs și după aceea leagă cartea de gard, nu mai citesc absolut nimic și dictează numai an cu an același caiet vechi și unsuros unor urechi noi?". Concluzia articolului scoate în evidență tarele unei întregi societăți care, aspirând la realitățile apusului, uită de metehne adânc înrădăcinate: „O țară a cărei instrucție se dirijează de către indivizi cu câte patru clase primare, o țară a cărei jurnalism și legislație e reprezentată tot prin asemenea genii nu poate înainta, din cauza spiritului de minciună care plutește asupra tuturor raporturilor..." („Timpul", 28 iunie 1880).

Eminescu subliniază necesitatea specializării cadrelor didactice după finalizarea studiilor universitare:

„Profesorii trebuie să se specializeze de acum înainte. Din simpli absolvenți ai facultăților, din simpli licențiați, ei trebuie să devie cu timpul învățați adevărați în ramurile lor și să facă de prisos emigrarea tinerimii noastre în străinătate. La noi, unde cultura a fost de secole înțelenită, nimeni nu are scuza că antecesori iluștri nu i-ar mai fi lăsat nimic de lucrat; din contra, tuturor li se prezintă posibilitatea de-a câștiga prin muncă o reputație respectată [22 februarie 1883]" (Opere XIII, 261).

Încărcarea programelor școlare și interesul pentru memorarea unui volum mare de cunoștințe sunt aspecte aspru criticate de gazetar:

„Uitând vechiul și nestrămutatul adevăr pedagogic *non multa sed multum*, d. Chițu (s.n. ministrul instrucției) a presuspus că copiii români sunt toți excepționali prin memorie și judecată și i-a încărcat cu materii atât de multe și atât de diverse încât nici profesorii, nici școlarii nu se pot orienta în capetele lor. D-sa a crezut că, dacă copiii învață vorbe, apoi învață în genere ceva. Nimic nu învață, pentru că memoria nu păstrează nimic nepriceput, nerumegat, unde interesul viu și judecata copilului n-a jucat nici un rol" (*Opere X*, 145).

3.3 Învățământul universitar

„Dacă trecem la învățământul superior priveliștea e încă și mai tristă, ne avertizează gazetarul. Rezultatele produse până acum sunt cu desăvârșire umilitoare. Oricât ne-ar costa mărturisirea, trebuie să recunoaștem că facultățile cu cari ne mândrim în fața străinilor sunt departe de a fi la înălțimea misiunei ce le este încredințată. Personalul lor, în mare parte, se recomanda prin o completă inaptitudine. La facultățile de litere și de științe cursurile se țin, de ordinar, în fața unor săli văduve de auditor. Rarii studenți ce le frecventează sunt atrași mai mult de bursele ce le plătește statul decât de dragostea lecțiunilor. Catedrele au devenit astfel niște adevărate sinecure" (*Opere XIII*, 394).

Măsurile luate de guvernul liberal aflat la putere au condus, potrivit jurnalistului, la degradarea situației învățământului universitar din țara noastră. Astfel, în „Timpul" din 25 octombrie 1878, pe fondul unei polemici cu ziarul „Românul", care anunța cu regret demisia ministrului instrucțiunii publice George Chițu, gazetarul realizează o diagnoză a învățământului universitar românesc, evidențiind deficiențele sistemului de educație:

„Cauza că facultățile noastre sunt rele stă în modul numirii profesorilor. Și catedrele de la facultăți nu sunt nimic alta în România decât un obiect vrednic de invidia postulanților. Legea instrucției iar e în privința numirilor de-a dreptul rea. Titlurile academice se cer și nimic mai mult. Dar simple titluri academice se cer de la un avocat, de la un medic, de la un judecător, de la un amploiat de administrație chiar, nu de la un profesor de facultate. Acesta ar fi trebuit să-și fi dovedit calificarea științifică în alt mod, prin scrieri însemnate de valoare necontestabilă" (*Opere X*, 143).

Gazetarul identifică soluții menite să îmbunătățească calitatea învățământului superior din țara noastră. În acest sens, propune desființarea Facultății de litere din Iași și transferarea studenților la București, măsură justificată în primul rând de rațiuni financiare:

„Facultățile noastre sunt atât de slabe și de puțin frecventate încât adesea profesorii sunt mai numeroși decât elevii. N-ar fi oare mai bine ca Facultatea de Litere din Iași de ex. să se desființeze cu totul, să se creeze catedre la București pentru unul sau doi din profesorii mai buni de acolo, iar din restul fondurilor să se dea stipendii la buni absolvenți de liceu, ca să se prepare în străinătate pentru studii superioare speciale? Aceasta ar fi practic și financiar și în privirea fondului" (*Opere X*, 143).

Soluția unui învățământ superior de calitate depinde de gradul de pregătire a profesorilor și de modul de recrutare a acestora: „Pentru România cel întâi și cel mai mare bine ar fi o curățire a universităților noastre de semidocții si simplii postulanți cari îi ocupă catedrele și introducerea unui alt mod de numire la ele, bazat pe incontestabile cunoștințe, dovedite prin scrieri însemnate și printr-un trecut științific însemnat, nu numai pe titluri academice cari dovedesc foarte puțin și în multe cazuri nimic chiar" (*Opere X*, 142). Jurnalistul

reproșează tinerilor plecați la studii în străinătate bruma de cunoștințe cu care se întorc în țară și pretențiile exacerbate: „ne vin aproape toți c-o omeopatică doză de cunoștințe, dar cu pretenția de-a se face de a doua zi deputați, miniștri, profesori de universitate" (*Opere X*, 144). „Facultățile străine, subliniază gazetarul, foarte riguroase pentru indigenii lor, nu sunt deloc riguroase, ci din contra foarte îngăduitoare pentru străini. Tineri rău preparați, adesea fără studii liceale complete, pleacă în străinătate, unde după 10-15 luni de dresură li se dă vânt cu vorba: *Assez fait pour l'Orient*" (*Opere X*, 144).

Și sistemul de acordare a burselor pe criterii politice este criticat de jurnalist care atrage atenția, în „Timpul" din 31 mai 1880, că „bursele, pro primo, nu se dau nicicând unor oameni cu avere, pro secundo, nu se dau ca tinerii să învețe științe lucrative ca dreptul, medicina, tehnica", adevărata lor menire fiind de „a crea specialiști în ramuri de știință care n-aduc mare câștig bănesc, a crește pe învățătorii nației" (*Opere XIII*, 167).

3.4 Școalele noastre sunt rele...

Confruntată cu lipsuri de ordin material, școala românească din a doua jumătate a secolului al XIX-lea se dovedește o instituție a contrastelor. Slaba pregătire a cadrelor didactice, lipsa de unitate a programelor școlare, caracterul eterogen al manualelor sunt lacune care vitregesc sistemul de educație din epocă. În acest sens, gazetarul notează: „în nenumărate rânduri am arătat că, de la școala primară începând și sfârșind cu universitățile, institutele noastre nu produc decât sute de exemplare ale logofătului Coate-goale, care primejduiește mersul, bazat în esență pe muncă și pe producție, a oricărei societăți omenești" („Timpul", 28 iunie 1880).

Gazetarul prezintă situația mai multor instituții școlare nou înființate la noi, evidențiind neajunsurile materiale și, mai ales, lipsa de erudiție și superficialitatea celor care le conduc. Școala Normală Superioară și Școala comunală de meserii din București, Școala tehnică de la Iași, Școala Normală din Galați, Gimnaziul din Suceava, Școala reală din Rădăuți, Școala normală din Cernăuți, Școala de Belle – Arte din București sunt doar câteva dintre instituțiile de învățământ care oferă sursa exemplelelor la care apelează gazetarul în sprijinul afirmațiilor sale.

Un articol relevant pentru situația școlii românești este textul intitulat *Școlile noastre sunt rele...*, publicat în „Timpul" din 24 iulie 1882. Eminescu evidențiază interesul presei pentru starea învățământului românesc și încercările jurnaliștilor de a identifica factorii care au condus la degradarea acestuia: „Școalele noastre sunt rele – iată o temă adeseori repetată de ziare politice și literare; cu toate acestea puțini au aflat cauzele adevărate ale decadenței învățământului nostru public și cei mai mulți sunt predispuși a atribui starea de lucruri unor cauze imaginare sau cel mult unor fenomene care nu sunt ele însele decât urmarea unei cauze generale mai adânci" (*Opere XIII*, 147). Pe fondul acestui interes și răspunzând ziarului „Românul" care pune pe seama slabei retribuții a cadrelor didactice scăderea nivelului învățământului românesc, Eminescu subliniază că adevărata cauză este mult mai adâncă, vizând metehne ale întregii societății românești:

> „Cauza decadenței școlilor e dar declasarea generală care se răsfrânge asupra corpului profesoral ca aupra țării întregi" (*Opere XIII*, 147). „Când lispa de știință, cursuri de violoncel, tâlhării, cumul, malonestitate sunt titluri pentru mari, pentru milionare echivalente materiale, nu i se poate cere profesorului de a fi altfel decât toată lumea, de-a nu vâna câștiguri ilegitime într-o țară în care toți le vânează, de-a nu căuta bun trai și avere fără muncă ca toți ceilalți" (*ibidem*).

Sunt însă și instituții școlare care se bucură de aprecierea gazetarului: este cazul Liceului din Suceava unde „corpul didactic este compus în cea mai mare parte de români cu titluri academice și pe deplin calificați" (*Opere IX*, 111). De asemenea, aflăm că „La vechea Universitate din Cernăuți (care-și are începutul, după cum se știe, din vremea lui Papură Voda) s-au mai numit încă câțiva profesori iluștri, de-a căror faimă științifică răsună Europa" (Opere IX, 160). Cuvinte de laudă atrage și inițiativa Școlii comunale de meserii de a organiza o expoziție cu obiectele confecționate de elevii ei, jurnalistul îndemnându-și cititorii să o viziteze:

> „Suntem siguri că publicul nostru nu va lipsi de a vizita școala în acele două zile pentru a-și putea da sama de progresele junilor meseriași români" (*Opere IX*, 136).

Sprijinul acordat de autorități pentru pregătirea în străinătate a unora dintre absolvenți trezește, de asemenea, admirația gazetarului:

> „Un început de îndreptare este școala de meserii din Iași, care ne va da poate cu vremea meseriași români. Drept semn că silințele școalei sunt apreciate citâm binevoitoarea încercare ce-au făcut-o d-nul Scarlat Pastia de a trimite pe doi dintre absolvenții acelei școale la Paris, pentru a se perfecționa unul în croitorie, altul în ciubotărie" (*Opere IX*, 402).

Jurnalistul evidențiază, în repetate rânduri, rolul bisericii în cadrul instrucției publice: „Școalele primare nu sunt institute pentru propagarea științei, spune gazetarul, ci institute de creștere (educațiune). Pe de altă parte biserica este asemenea un institut de creștere, și influența ei asupra școlii primare este cea mai folositoare" (*Opere X*, 137). Subliniind necesitatea cultivării relațiilor dintre cele două instituții, Eminescu vede în școală și biserică principalele mijloace de

conservare și de cultivare a identității naționale.

4. Concluzii

Școala și învățământul rămân, alături de *situația țărănimii*, *chestiunea evreiască*, *politica internă și externă*, *concepția despre stat*, *teoria „păturii superpuse"* și *viziunea asupra progresului*, o constantă tematică a problematicii articolelor eminesciene. Gazetarul realizează una dintre cele mai amănunțite radiografii ale sistemului de educație românesc din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, surprinzând punctele nevralgice și lacunele instrucției publice din țara noastră. Eminescu nu se limitează la consemnarea tarelor sistemului de educație: propune soluții de remediere a problemelor, valorificând experiența altor state din Europa (Franța, Germania), încurajează demersurile de specializare a cadrelor didactice, susține editarea unor manuale didactice de calitate, pledează pentru restructurarea programelor școlare ș.a. Concepția gazetarului are la bază premisa că „O direcție realistă (...) a școlilor cată să țină seamă de trebuințele reale ale societății, fie acele materiale, fie morale. E însă evident că necesitățile morale ale prezentului sunt aproape înzecit de mari decât cele materiale chiar" (Opere X, 408). Plecând de la această convingere, Eminescu respinge inovațiile care nu au girul punerii în practică, pledând pentru adaptarea modelelor străine la realitățile și specificul țării noastre.

Note:

1. V. în acest sens „Adevărul" din 15-16 iunie.

Bibliography

a.Surse

Eminescu 1980: Mihai Eminescu , *Opere/ Works vol. IX*, Bucharest, The Romanian Academy Publishing House.

Eminescu 1989: Mihai Eminescu, *Opere/ Works vol. X*, Bucharest, The Romanian Academy Publishing House.

Eminescu 1984: Mihai Eminescu , *Opere/ Works vol. XI*, Bucharest, The Romanian Academy Publishing House.

Eminescu 1985: Mihai Eminescu, *Opere/ Works vol. XII*, Bucharest, The Romanian Academy Publishing House.

Eminescu 1985: Mihai Eminescu, *Opere/ Works vol. XIII*, Bucharest, The Romanian Academy Publishing House.

Eminescu 2000, electronic edition version 1.0, Software Petar, coordinator Dan Petruc.

b. Literatură secundară

Antip Const., *Contribuții la istoria presei române [Contributions to the History of Romanian Press]*, The Journalists Union of the Romanian Popular Republic, Bucharest, 1964.

Berindei Dan, *Societatea românească în vremea lui Carol I (1866-1876) [The Romanian Society in the Time of Carol the 1st (1866-1876)],* Elion Publishing Houser, Bucharest, 2002.

Hangiu I., *Dicționarul presei literare românești [Dictionary of Romanian Literary Press] (1790-2000*), 3rd edition, the Publishing House of the Romanian Cultural Institute, Bucharest, 2004.

Hodoș Nerva, Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești [Romanian Periodicals]*, Carol Göbl Printing House, Bucharest, 1913.

Iorga Nicolae, *Istoria presei românești [History of the Romanian Press]*, Romanian Literature Museum, Bucharest, 1999.

Livescu Cristian, *Gazetăria eminesciană – spațiul comunicării nesubliniate [Eminescu's journalism – a space of un-emphasized communication]*, in „Convorbiri literare" [Literary Discussions], no. 1, p. 17, 1997.

Mocanu Mihaela, *Limbajul politic eminescian. Perspective semiotice [Eminescu's Political Language. Semiotic Perspectives]*, Iași, The European Institute, 2013.

Mocanu Mihaela, *Celălalt Eminescu [The Other Eminescu]*, in „Philologica Jassyensia", Year X, No. 2 (20), 2014, pp. 69-80.

Murărașu D., *Naționalismul lui Eminescu [Eminescu's Nationalism]*, Bucharest, Atos Publishing House, 1999.

Noica Constantin Noica, *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești [Eminescu or Thoughts about the Complete Man of the Romanian Culture]* , Eminescu Publishing House, Bucharest, 1975.

Oprea Al., *În căutarea lui Eminescu gazetarul [In Search of Eminescu, the Journalist]*, Minerva Publishing House, Bucharest, 1983.

Ornea Zigu, *Publicistica eminesciană de la „Timpul" [Eminescu's Journalistic Work at "The Time"],* in „România literară" [Literary Romania], nr. 23, 1997, p. 9.

Perpessicius, *Eminesciana*, Junimea Publishing House, Iași, 1983.

Petcu Marian (coord.), Istoria jurnalismului din România în date. Enciclopedie cronologică [The History of Romanian Journalism in Dates. A chronological Encyclopaedia], 3rd edition, Polirom Publishing House, Iași, 2012.

Scurtu Ioan, Ion Bulei, *Democrația la români 1866-1938 [The democracy in Romania 1866-1938]*, Humanitas Publishing House, București, 1990.

Sereș Alexandru, *Naționalismul lui Eminescu [Eminescu's Nationalism]*, in „Familia", no. 4, 2000, p. 7.

Slavici Ioan, *Amintiri. Eminescu – Creangă – Caragiale – Coșbuc – Maiorescu [Memories. Eminescu – Creangă – Caragiale – Coșbuc – Maiorescu]*, Viitorul Românesc Publishing House, Deva, 1998.

Spiridon Monica, *Eminescu. Proza jurnalistică [Eminescu. Journalistic Prose]*, Curtea Veche Publishing House, Bucharest, 2003.

Vatamaniuc Dumitru, *Publicistica lui Eminescu 1877-1883, 1888-1889 [Eminescu's Journalistic Works 1877-1883, 1888-1889]*, Minerva Publishing House, Bucharest, 1996.